

PUNINA NAKUPINA

UZ NAJNOVIJU ZBIRKU PJESAMA LUKA PALJETKA

TONKO MAROEVIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, HR-10000 Zagreb

UDK: 821.163.42-1.09 Paljetak, L.
Stručni članak
Primljen: 16. 7. 2018.
Prihvaćen za tisak: 27. 11. 2018.

U radu se obrađuje pjesnička zbirka *Nakupine* u kontekstu cjeline Paljetkova pjesništva. Osobit je naglasak stavljen na različite novosti koje u odnosu na prethodno pjesništvo donosi nova Paljetkova zbirka.

KLJUČNE RIJEČI:

Nakupine, Paljetak, razlike

Za Zadar je vezana značajna dionica formiranja i življenja, stvaranja i zrenja pjesnika Luka Paljetka, autora kojega inače sudbinski vezujemo uz Dubrovnik i opravdano smatramo suvremenim najizrazitijim zastupnikom i zagovornikom goleme literarne tradicije Grada. Bilo bi, međutim vrlo restriktivno, stoga i pogrešno, Paljetka svoditi na uske regionalne i lokalpatriotske okvire dubrovačke sredine, ma koliko god to okružje bilo preznačajno za hrvatsku kulturnu tradiciju, pa i relevantno u širim, međunarodnim razmjerima. Duboko impregniran svim aspektima zavičajne baštine (ambijentalnim i povijesnim, glazbenim i likovnim, kazališnim i književnim), taj se pjesnik u svojim stihovima i dijalogima, prozama i esejima, studijama i prikazima – makar i kretao sa Straduna ili s Gorice – nužno okreće univerzalnim motivima i prostorima izvan dične povijesne Republike.

Naravno, objavljivanjem i recepcijom također je (pogotovo!) usmjeren na razne strane i prihvaćen s mnogih motrišta i položaja, čitan i tiskan i u zemlji i u inozemstvu. Da je lakše prevodiv i manje zahtjevan u izvornicima (on, koji je kao prevoditelj u stanju nositi se s najtežim oblicima i zadacima), svakako bi saldo njegovih knjiga na stranim jezicima bio mnogo veći, ali s onu stranu Jadrana mogu ga čitati od Milana do Messine, a preko Velike bare dostupan je engleskim verzijama u Montrealu. Njegove su brojne knjige izlazile u svim središtima nekadašnje države (od Beograda

do Sarajeva, od Ljubljane do Nikšića), a u domovini je najredovitije, osim u Dubrovniku, objavljivao u Zagrebu, zatim u Splitu i Rijeci, Šibeniku i Osijeku. Jedino ga ukoričenoga nije bilo u Zadru, gdje je međutim proveo desetak godina u studentskim i nastavničkim obavezama, u prijateljskim druženjima i biografskim peripetijama, u lutkarskim preokupacijama i mnogim kreativnim emanacijama. Uostalom, u zadarskim je časopisima i zbornicima bio prisutan u mnogo navrata i raznim povodima, samo što dosad nije bilo došlo do posebnoga oknjiženjanja.

Inicijativom Josipa Lisca, a pozivom Ogranka Matice Hrvatske u Zadru dolazi do izdavanja Paljetkove najnovije zbirke, prvoga zadarskog mu sveska. Doista, nakon više od stotinu knjiga raznih žanrova i raznolika autorsko-disciplinarnog uloga (od pjesničkih i književnokritičkih, preko romanesknih i glumstvenih, pa do prevoditeljskih i prepjevateljskih), Paljetak se ovom zgodom dvostruko vraća ishodištima: stihovima, kojima je startao, i Zadru, u kojemu je stvorio svoja najranija zrela ostvarenja. Dakako, ova knjiga nema ništa prigodnoga ni slavljeničkoga, ni lokalnoga ni usputnoga, nego je logičan (premda nužno iracionalan, intuitivan, neplanski) nastavak i dopuna autorova integralnog kanconijera.

Nepretencioznim naslovom *Nakupine* aludira se na nesustavnu ili životno gipku akumulaciju raznolikih pobuda i realizacija, nalik naslovima nekih inih Paljetkovih knjiga, kao što su *Nekoliko stranica*, *Inventar* ili *Pojmovnik malog čovjeka*. Zbirka je inače zaokružena na stotinu i jednu pjesmu, koje su međutim metrički i tipološki diferencirane u dvije dominantne grupe. S jedne strane pretežu sastavci (ili opjevci, ako to netko preferira) u nerimovanim četrnaestercima (s tu i tamo posijanim ponekim srokom) a s druge strane su pjesme u slobodnom stihu (međutim, učestalije rimovane). Znano nam je da je četrnaesterački stih za Paljetka gotovo normativan, pa bismo dominantni tok od sedamdeset i sedam takvih čestica (koje pak variraju od jednostišne do kompozicije od šesnaest redaka) morali držati kao *basso continuo* uspostavljene cjeline, dok bi dvadeset i četiri pjesme slobodnoga stiha, raspršene kao “meusridke” (dolazeći kao odah od ujednačenoga ritma glavne dionice) mogli tretirati kao slobodnije improvizacije i dobrodošli skerco.

Stotinu i prva jednostišna čestica zbijena je u poslovičnu tvrdnju: “Nakupine smo: tako nastao naš je svijet”, pa uz neki način zaključuje spoznajni saldo zbirke, ali načelno otvara izazov i mogućnost čitanja cjeline kao svojevrsnog empirijskog propitkivanja i svjetonazornog elastičnog razmatranja. Doista, zrnce po zrnce, korak po korak, redak po redak uspostavlja se, ne nužno i usustavljuje mikrokozmos zbirke dinamičnih protega (koja nipošto nije zbrka inače često proturječnih konstatacija, nego prostor iskričavog nadmetanja suprotnosti).

Mnoge pjesme iz ove zbirke izravno se obraćaju drugome licu, evidentno osobi

ženskoga roda, a neke su pak pisane u prvome licu množine, uračunavajući tu drugu osobu i govoreći u ime novonastale dvojine (“jesmo li to nas dvoje?”). Dakle, pred nama je pravi ljubavni kanconijer sa svom mogućom dvojnošću i dvojbenošću, čeznutljivošću i sumnjičavošću, ljubavnim zanosima i ljubomornim ispadima. Naravno nije riječ o proznim, narativnim ili melodramatskim sekvencama nego o lirskim sugestijama, s podrazumijevanom snovitošću, zasanjanošću ili ništa manje dobrodošlom samopodrugljivošću ili barem humornom zaigranošću.

Ali stvar može biti i krajnje ozbiljna, ići na sve i ništa, odnosno sve ili ništa. U igri je, naime, odnos između tijela i sjene, između blizine i daljine, između tuđine i svojine, između milosti i nemilosti itd. Najbolje je, metodom *pars pro toto*, navesti šestu pjesmu u cjelini:

Samo se sjena makne i dotakne nas,
na tisuće smo milja daljeko, to je bliskost
ljubavi, moje, ove ljubavi, sve je drugo
tuđe i tuđe će i ostati, kao i ti;
držimo se mi toga što imamo, to *ništa*
naše je, jest, koraknut pokušaj pa ćeš vidjet
kako je besmisleno ičemu prići; ocat
pristaje ruži bolje od rose, to ti kažem
zato da se motiva staroga držim, ružan,
nečastiv; najveća je milost u nemilosti;
okrutan biti kao pahuljica što pada
iz jastuka, kad dođe jutro, kad prođe strah.

Ovaj citat nam je omogućio da uživamo u karakterističnoj pjesnikovoj gipkoj ritmizaciji: čvrstom okviru dobro raspoređenih naglasaka i cezura, a istodobno razvedenoj i kolokvijalnoj razmjeni vještih opkoračenja i retoričkih zastanaka, govornih ume-taka. Iz ove pjesme također razabire kako se Paljetak rado navraća na stare motive i to svjesno i namjerno naglašava, znajući kako variranjem može izbiti nove efekte. Eto, ovdje imamo i ružu i nečastivoga, tako da se moramo prisjetiti naslova njegove nastupne zbirke. Poput Umberta Sabe, koji je programatski zastupao pravo da se ne odriče rimovanoga pojmovnog binoma *cuore-amore*, tako i naš Paljetak čuva kreativne razloge i srca i ljubavi i ne stidi se niti plaši njihove učestalosti i potrošenosti, zlouporabe i banalnosti, nego se uvijek iznova zalaže za preobraženu nazočnost i novostečenu svježinu tih pojmova kad se (i ako) koriste s odgovarajućom slobodom i nevinošću (ili pak adekvatnom slojevitošću i lukavošću).

Nismo, međutim, mogli ne primijetiti kako je u navedenoj pjesmi riječ *ništa* ispisana kurzivnim slovima, dana kao poanta ili smisaoni sažetak. To ništa je korelativ jednoga imanja i posjedovanja, to jest uspostavljenoga zajedništva lirskoga subjekta i objekta, odnosno one druge osobe kojoj se lirski subjekt obraća. Paradoksalno je što je to ništa podržano upravo naglašenim afirmativnim oblikom glagola biti, naime, ono *jest*. Od ovoga mjesta nadalje Paljetak spleće mrežu ili labirint jesnih i niječnih tvrdnji, gradi tvorevinu himeričnih svojstava, nastanjenu bićima upitne egzistencije. Ide se tako iz negacije sve dok se ne dođe do negacije negacije.

Primjerice, deseta pjesma započinje stihovima koji odmah prizivaju i nepostojanje i boravak, i egzistiranje i nestajanje: “Gradovi koji nisu, u njima živim, boljih / i nema, svi su redom nestali, neki prah su, / a neki nastavljaju svoju arhitekturu...” U dvadeset i drugoj pjesmi imamo to možda još eksplicitnije: “To zbilja nije bilo ništa: iz ništa ništa / ne može nestat! kako nastaje onda ovo / i ono što ne želi nestati?... “ U pedeset i prvoj imamo pravi pir negacija, euforiju nijekanja: “... a nismo ptice, do sada barem nismo... nitko ne zna brojiti... nitko neće ni znati; šume i ne pamtimo više... nema neba / osim u starim fotokamerama što više / ničemu ne služe nam jer blenda im se više / ne otvara...”

Ljubavni razgovor zasnovan je na neizvjesnosti: “Ako me tražiš ne znam gdje sam, ti samo traži.” Ipak, nakon ustrajnih pitanja i nužnih dvojbi javlja se i kakva-takva pozitivna solucija “...gdje je meni / domája? ti si, one planine tvoje, penjem / tamo se ù snu, ti si zavičaj meni, mala / država gdje se pere prljavi novac snôva / potpuno naših...”(17). Oniričku dimenziju zacrtala je već i spominjana 22. pjesma: “...tebe nema / a jesi, zar to nije dokaz, a bog je svjedok, / slučajni; budi, budi, probudi se kad čuješ / kako mi šumi lišće, kako mi jezik hoda / kroza to sumanuto tražeći pravi izraz / za ono čega nema, za ono što ćeš biti.” Trebali smo zamijetiti naglaske na dva imperativa: prvi budi odnosi se na želju za postojanjem, a drugi pak (budi) upućuje na potrebu izlaska iz sna, na projekciju iz jednoga stanja i vremena u drugo stanje i vrijeme.

Pređa Paljetkova pjevanja tkaje i u ovoj zbirci mnoge niti što idu od snovitosti prema tjelesnosti, od nepostojanja prema preporodu: “Kad poželim da dođe proljeće ja na tebe / pomislim i, gle, dođe proljeće, ne zbog toga / nego jer s tobom dođe bilo kad, čak i usred / zime...”(66). Od želje se ide prema zahtjevu: “neka nešto / proljeće s njenim tijelom učini, ja ne mògu, / i ja sam tijelo s kojim nešto učinit treba; / čuj, proljeće, sve tvoje nekad je naše bilo, / sada joj sve to vrati, tebi to nije teško.”(68). Apologiju tjelesnosti naći ćemo u 33. pjesmi:

Nećemo ikad biti država ako bedra
ne uskladimo, rukom ako ne obujmimo

ono što jesmo, ako ne uđe moje tijelo
 u tvoje tijelo, ako u moje tijelo tvoje
 ne uđe, točno, kao zupčanik u zupčanik,
 tad ćemo se pokrenut, bit ćemo stroj, napregnut
 mišiće ćemo, kosti, i proizvodit ćemo
 državu, beskonačnu, što graniči sa svima.

Dakako, ostajemo dužni govora o mnogim aspektima erotske zavrzlane i ukriženih dijaloga (ili odjekujućih monologa) upletenih u ovu zbirku. Možda bi trebalo pratiti i kako se pjesma sama iz sebe rađa: “Sve što je napisano samo je tek početak, / tek sada prava pjesma počinje, evo grožđa / i evo krvi, evo svjetosti, evo tame, / evo i novih riječi za koje treba naći / značenje; ako pitaš što radim, eto radim / baš to, a povremeno vodim i ljubav, k tebi;”(57).

Samosvijest stvaranja, autorefleksija sredstava i kadra na kojemu se pjesma razrašta i gdje umine, također su i te kako nazočni: “u pepelu se / probudim, trebalo bi da osjećam se čio, / preporođen, a nisam, bježim jer uhodi me / olovka, ova koja zapisuje me, trčim / pred njom i jedva čekam da dovrši nas stih.”(37). Ali nije sve na papiru i ne staje zbivanje ni kad točka dođe na kraju: “nastavak ovo nije prethodne pjesme, ovo / ona je, ona pjesma što traje dulje nego / ikoje vrijeme može trajati, više nego / trajanje može trajati: mi to jesmo.”(63)

Duhovit i nesputan, dosjetljiv i razbarušen, Luko Paljetak i u erotskom diskursu ide s onu stranu puke tradicije i konvencije. Ako je i razumljivo i na svoj način standardno uvođenje Amadeusova imena ili asocijacije na glazbu Čajkovskoga, svakako je neočekivano dovoditi ljubav u vezu s aktualijama ili trivijalijama poput: “Zbog tebe ću sakupljat plastične boce, kopat / po svim kontejnerima...”(92), a prilično je neobičan i kompliment: “a gdje je sjaj? u tvojim koljenima na koja / naslonio bi glavu i Staljin...”(30), dok je posebno drastičan jedan od mogućih *unhappy-endova*: “ubit će me ta zrna, / to je revolver, to je pripadnik crne ruke, / a nismo htjeli ništa nego se samo ljutiti / do kraja; nema kraja, početak tek će stići, / posljednji, kao vagon u kojem skrivaju se / izbjeglice iz tužnih i nesretnih zemalja.

Pridodamo li valjda najsmjeliju usporedbu i “najluđu” metaforu iz 28. pjesme: “svečanost je počela, luda, nema / pametnih nigdje nigdje, tipke klavira zlatni / zubi su izvađeni iz usta mafijaša koji su umirući šaptali tvoje ime” pomislit ćete da se Paljetak ovom zgodom odao žestokom oneobičavanju, traženju izvanjskih efekata i usiljenih rješenja. Međutim, sasvim suprotno, nekoliko radikalnih aluzija i grotesknih podsjećanja samo su začim inače dominantnom klasičnom repertoaru njegovih simbola i ključnih riječi. Pjesniku je češće bilo dovoljno postaviti ih u novi kontekst, sintaktički

ih razigrati i semantički polarizirati, dovesti do klizanja i pretapanje ugovorenih značenja. Načinimo li verbalnu inventuru ustanovit ćemo kako - uz ljubav i srce, krv i vrijeme - prevladavaju riječi kao što su sunce i oblaci, nebo i zvijezde, a s druge strane anđeli i ptice (specificirane povremeno kao vrapci i laste), što zajedno govori o težnji prema elevaciji i napuštanju gravitacije, o snažnoj potrebi sublimacije.

Ovim letimičnim pročitavanjem i okupljanjem barem nekih motivskih tangenti najnovije zbirke *Nakupine* željeli smo samo pokazati neravnodušnost prema novim plodovima Paljetkova nesvakidašnjega dara i rada. Pola stoljeća nakon nastupne, prve mu zbirke, *Nečastivi iz ruže*, pjesnik pokazuje puninu svojih potencijala i širinu energetskoga prostora, zaokruženoga i u ovim vrcavim i lucidno poticajnim *Nakupinama*.

*THE WHOLENESS OF NAKUPINE
WITH THE LATEST COLLECTION OF LUKO PALJETAK'S POEMS*

The paper deals with the poetry collection of Nakupine in the context of the wholeness of Paljetak's poetry. Particular emphasis is placed on various novelties that the new Paljetak's collection brings in relation to the previous poetry.

KEYWORDS:

Nakupine, Paljetak, differences

